

Мр ДОБРИВОЈЕ ЈОВАНОВИЋ

ШАНАЦ НА ГИЉУ*

Стратешки значај овог положаја код Јагодине у Првом и Другом српском устанку 1804-1815. године

Због свог положаја Ћуприја је увек била место значајне концентрације Турака, тако да су положаји на Гиљу представљали прву значајну тачку одбране унутрашњости Београдског пашалука. Са тих положаја на Гиљу вршила се контрола важног прелаза преко Мораве, као и путева према Варварину и Крушевцу и Цариградског пута према Јагодини, као и пута од Јагодине према Крагујевцу.

У току Првог и Другог српског устанка Гиље је, у неколико наврата, имало врло велики одбрамбени значај. Ради спречавања продора Турака из Ћуприје, на самом почетку Првог устанка Младен Миловановић и Стеван Јаковљевић заузели су положаје на Гиљу. Са тих положаја покушавали су и да ослободе Јагодину. Нису у томе успели, али су је успешно држали у опсади.

Марта 1804. године, у намери да продре до Београда и придружи се дахијама, три пута је Гушанац Алија покушавао да потисне устанике са Гиља, али су га устаници под командом Младена Миловановића увек успешно одбијали.

У време Иванковачке битке 1805. године, знатне устаничке снаге налазиле су се на Гиљу, јер се очекивало да Хафиз-паша изврши продор Цариградским путем преко Јагодине. Са тих положаја поједине устаничке јединице су прелазиле Мораву и одлазиле у помоћ устаницима на Иванковцу, а главнину војске је повео Карађорђе у познатим су-

* Локација устаничких положаја на Гиљу била је од раније позната, али како су се налазили на брду око 800 м западно од пута Јагодина-Ћуприја, нису могли да буду повезани са одбраном главног пута. Тек откривањем плана за изградњу садашњег пута, показало се да су се положаји налазили поред главног пута, који је до премештаја туда пролазио.

кобима са Хафиз-пашом после којих су Турци протерани из Београдског пашалука.

У току 1809. године, после пораза на Чегру, устаничке снаге су се концентрисале на Гиљу, али због опште ситуације повукле су се и са осталим устаничким четама организовале успешну одбрану на Липару и Црном врху изнад Јагодине.

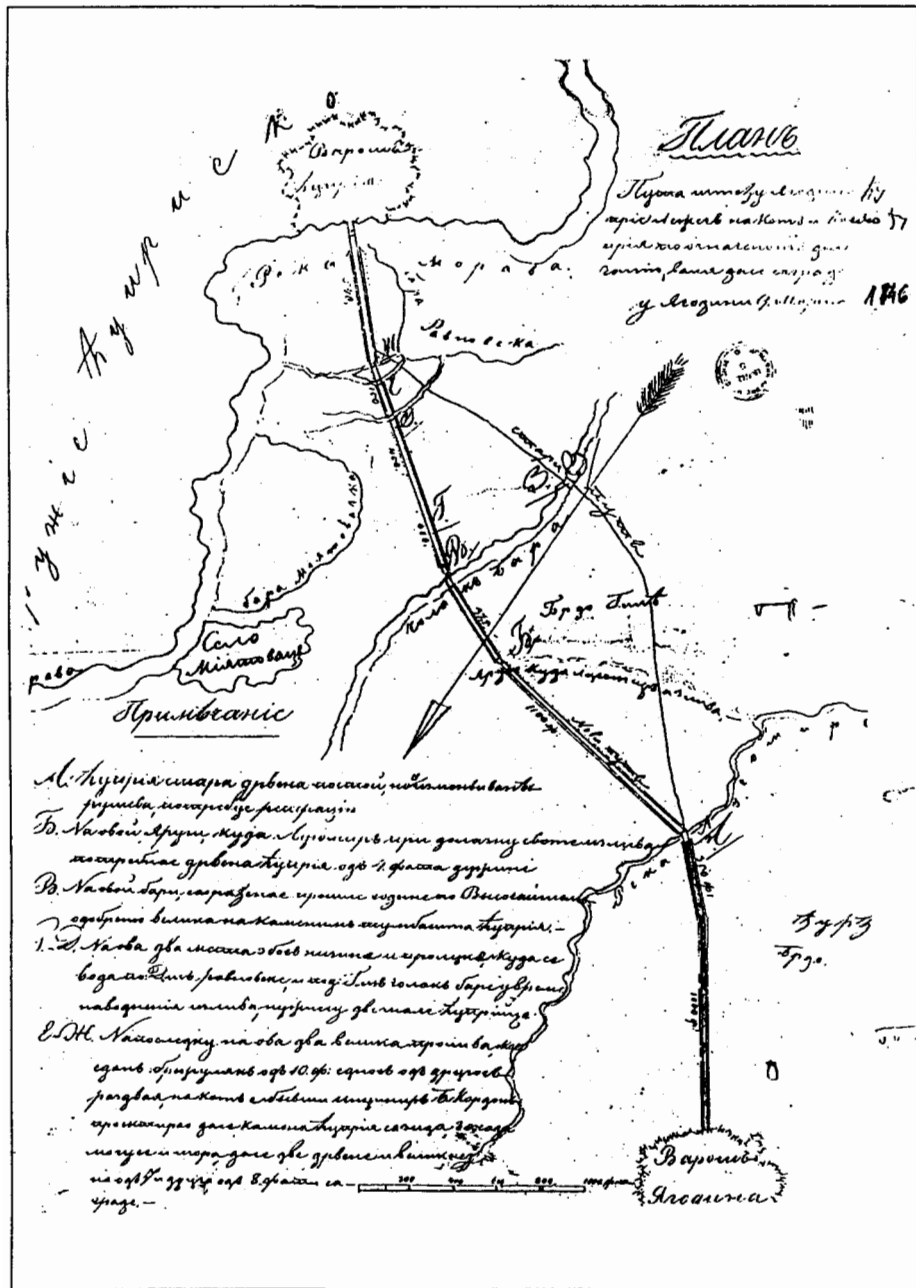
После подизања Другог устанка, јагодински устаници су одмах покушали да заузму положаје на Гиљу и Таборишту, како би спречили продор Турака из Ћуприје према Јагодини и из Јагодине према Крагујевцу. Устанике су према Гиљу водили Милета Радојковић и Никола Мандра. Они нису успели у намери, јер су те положаје већ били заузели Турци са око 200 војника, али су остали у близини Гиља и пратили кретање турске војске.

После победе на Таборишту и Липару, устаници су покушали и напад на Јагодину. У оквиру тог плана, устаници са Јухора приближили су се Јагодини са јужне стране, али су се сукобили са турском посадом са Гиља и из Јагодине и Ћуприје. После вишечасовне борбе Турци су се повукли ка Гиљу и Јагодини, а устаници преко Јухора на положаје код села Белице. Део устаника под Николом Мандром остао је и даље у близини Гиља.

Устаници нису успели да заузму Гиљ ни после успешног заустављања турског продора преко Трешњевице и Својнова, а изгледа ни после договора кнеза Милоша и Марашли Али-паше, јер су по њему устаници задржали своје снаге на Липару и код Таборишта.

Шанац на Гиљу, који може да се данас реконструише, вероватно је само део бројних утврђења. Према својој величини могао је да прими од 60 до 70 војника, што за успешну одбрану није било довољно, иако је цео тај простор био покривен густом шумом што је несумњиво пружало предност одбрани.

Остаци шанца који се још увек називају, налазе се са десне стране старог пута Јагодина–Ћуприја на падини окренутој према Ћуприји, одакле су се, уосталом и очекивали напади. Бедем, који и данас постоји, дужине је око 50 м, а висине од 1–1.5 м, осим на средњем делу где се висина креће и до 2 м. Бедем шанца креће се паралелно са путем од кога је удаљен од 3 до 6 м. На северној страни бедем је удаљен од почетка узвишења око 2 м, а на јужној око 15 м. Од половине бедема, у правцу југа, налази се јаруга, која је пружала изванредну природну погодност за одступање. На јужној страни према Ћуприји бедем се завршава луком, јер

План старе и нове трасе пута Јагодина-Жуприја из 1846.

је земљиште ту стрмо и вероватно се због тога шанац није даље протезао. На два места бедем је пробијен накнадно изграђеним путевима. Ради пробијања јужног пута насипано је много земље, али и поред поравнања могу да се уоче места за војнике и правци за одступања.